

Vad skulle Zlatan göra om fotboll var fult? – om betydelsen av att få leva sin begåvning

Gunilla Gerland

Pavus Utbildning AB, är utbildare och handledare inom det neuropsykiatriska området och författare till flera böcker, den senaste boken "Hjälpmiddelsboken från grundskolan till gymnasiet – för föräldrar och pedagoger till elever i behov av kognitivt stöd" tar också upp särbegåvning i skolan. E-post: info@pavus.se.

Det är svårt att tala om hög begåvning i allmänhet – doktor Mengele lurar alltid i hörnet – och om sin egen eller sitt barns särbegåvning i synnerhet, det luktar alltid skryt. "Vad ska man med hög IQ till då?", fråste en vän lite surt när jag beskrev att jag låtit utreda mitt barns IQ. Jag svarade henne att intellektuell begåvning, väl varken är bättre eller sämre än, säg, musikalisk begåvning. Den som är musikaliskt begåvad måste inte ägna sig åt musik men har förmodligen en stark strävan att göra det och vill gärna hänga med andra som är musikaliskt begåvade – det är där man känner sig hemma och där finns möjlighet att utvecklas (vilket inte betyder att man *bara* vill umgås med andra som ägnar sig åt musik). Så tror jag att det är med intellektuell begåvning också.

I skolan är det kluvet, det är viktigt att vara "duktig" och nå målen, samtidigt fäster ingen någon större uppmärksamhet vid om du når långt *över* målen. Mitt eget barn som uppmättes ha LUS 18 när han var åtta år, vilket betyder att han då i läsning låg på en niondeklassares nivå har aldrig fått höra i skolan att han är exceptionellt bra på det, inte heller har han fått några andra

uppgifter. Snarare har vi hört "det är alltid bra att repetera" och "alla måste träna på skiljetecken" (det senaste sagt till en tioåring som redan behärskar kolon, semikolon och tankstreck – mer än vad många vuxna jag känner gör).

Det jag minns från min egen skoltid är att det var fruktansvärt tråkigt. Jag satt i timmar och "undervisades" i sådant jag redan kunde. Jag gjorde ibland fel med flit för att inte sticka ut. När jag gjorde ett så kallat skolmognadstest (alla sexåringar gjorde det på sextioåret) så minns jag att uppgifterna var så löjligt enkla att jag trodde att det måste vara kuggfrågor.

Respekt och auktoriteter

Eftersom min begåvning inte uppmärksammades i skolan och inte särskilt mycket hemma heller så kom jag att ofta använda den rätt destruktivt, till att smita. Jag räknade ut hur jag skulle "komma undan" och visste att vuxna inte var så smarta att de skulle komma på mig. Samma drag ser jag hos mitt eget barn och är glad att kunna möta honom i det, tala med honom om att man kan använda sin begåvning på olika sätt och fundera över vad som är konstruktivt. Jag hade också – pre-

cis som mitt eget barn – svårt att tycka att vuxna ägde någon auktoritet bara för att de var vuxna – de verkade ofta ganska korkade och talade till oss barn som om vi var mindre vetande. Hur skulle man kunna respektera det? Eller så blev de provocerade av att man sade emot, påtalade att de hade fel i någon fråga eller ”outsmartade” dem i någon situation – och hux flux hittade de på en ny regel som de tyckte att de hade rätt att genomdriva bara för att de var vuxna. Hur kan man respektera ett sådant irrationellt beteende?

Att vara högbegåvad, både mitt barn och jag ligger i den så kallade 96:e percentilen och har därmed en begåvning inom det område där 4% av befolkningen återfinns, betyder självklart inte att man är bättre än andra. Möjligen bättre på att ta in information snabbt och analysera den, men inte bättre *människa*. På samma sätt som Zlatan är bättre fotbollsspelare än större delen av befolkningen men fördens skull inte bättre människa än varken andra fotbollsspelare eller andra människor i allmänhet.

Luststyrt lärande

Att ha en hög intellektuell begåvning är ofta förknippat med glädje – om man lyckas hitta ett sammanhang där man får utlopp för den. Är man högpresenterande och högbegåvad, brukar det inte vara några problem, man gör bra ifrån sig i skolan och når långt. Men för särskilt begåvade är det ofta så att man är allmänt ifrågasättande, hatar att repetera saker man redan kan och att ha tråkigt. Man kan lära mycket och snabbt, men lusten styr lärandet. Ty-

vänn passar det illa i skolan och risken är därför att man i början, som jag, glider fram på det man redan kan – och sedan när skolan blir svårare plötsligt inte hänger med och inte heller har någon studievana.

Jag vill ge dig en tankeövning för att du ska förstå varför skolan ofta inte fungerar för särbegåvade:

Föreställ dig att du nu som vuxen och professionell, inom vilket yrke du nu har, ska gå en fortbildning inom ditt yrke. Du kommer in i lokalen och upptäcker rätt snabbt att föreläsaren har lagt sig på en alltför, till och med extremt grundläggande nivå, hen föreläser om saker som du kanske lärde dig första året i din utbildning och nu sitter du här – och har inte bara utbildningen sedan länge utan också ett antal års yrkeserfarenhet. Vad händer i dig? Jag gissar att det första du gör är att söka flyktvägar och kan du inte smita ut rent fysiskt kommer du att fly inom dig själv, kanske sitta och fantisera om nästa semester eller ta upp mobilen och kolla Facebook. Du hoppas att det blir bättre, nästa föreläsare kanske har något att tillföra – du är ju där för att du vill lära dig något! Men det blir inte bättre och du måste sitta kvar.

Jag gissar att du då kommer att bli förbannad. Du känner dig förolämpad, grovt underskattad – att de här människorna inte fattar att du redan kan det här – att din chef kunde skicka dig på detta! Och det stämmer ju inte med beskrivningen att det här skulle vara en fortbildning för personer med ditt yrke. Kanske blir det en frågestund i slutet av dagen, du tar till orda och ifrågasätter nivån på innehållet – är detta verkligen en kurs för yrkesverksamma? – men föreläsaren väftar bara bort din synpunkt med att ”det är alltid bra att repetera”.

I slutet av första kursveckan ska du lämna in en uppgift och eftersom du är kunnig så skriver du en snygg rapport enligt konstens alla regler – du har verkligen följt instruktionerna i uppgiften och du vet med dig att du har gjort ett bra jobb – men du får tillbaka den utan någon som helst kommentar om dina analyser och din insikt och kunskap, kursledaren har bara skrivit ”Bra, men skriv gärna längre nästa gång”. Långt är ju inte ens ett mått på bra, tänker du kanske, varför ska jag skriva långt? Nu börjar du kanske bli riktigt förbannad.

När det sedan går upp för dig att din arbetsgivare bestämt att du ska gå den här kursen på heltid i nio år, och det finns inget sätt att komma undan från det – ja, då är det kanske inte konstigt om du börjar få svårt att sitta stilla, är lättirriterad, blir allmänt kritisk och upprorisk?

Tillspetsat? Kanske. Men så är det ofta att vara särbegåvad i skolan.

Hur vi laddar barn och var de lär sig

Innan barn ska börja skolan säger vuxna till dem att de kommer att få lära sig så mycket, de gör en stor sak av skolstarten, laddar barn med förväntan. Men jag måste säga att jag lärde mig mycket lite i skolan. Tittar jag på mitt barn, så är det ett fåtal saker han lärt i skolan av det han kan. Var har hans lärande skett? ”Evas funkaprogram” på barnkanalen gjorde att han bara var tre när han lärde sig hur ett kärnkraftverk fungerar och hur det blir färgbild i teven (och det mesta han lär sig kommer han ihåg); hans rymdintresse tog honom till observatoriemuséet och vidare

till att läsa Stephen Hawkings böcker (för vuxna) när han var sju år; spel på datorn lärde honom matematik, han slukar vetenskapstidningar och älskar skönlitteratur och så vidare. I skolan har han hittills befunnit sig i fyra och ett halvt år och där har han lärt sig lite om vikingar ungefär. Ni ser mönstret.

Neuropsykiatrisk diagnos

Jag har vetat om min egen IQ sedan jag gjorde ett WAIS-test i samband med en neuropsykiatrisk utredning för över 20 år sedan men jag fäste ingen större vikt vid det då. Jag tyckte nog då att diagnosen inom autismspektrum – som jag fick med viss tvekan eftersom jag var så välfungerande – förklarade problem i skolan och utanförskap.

Men varför lät jag göra en utredning av mitt barns IQ? Jo, därför att skolan då bara såg problem och antydde att det nog kunde vara fråga om något neuropsykiatriskt tillstånd. Jag, som i snart 20 år har arbetat professionellt på det neuropsykiatriska området, visste helt säkert att det inte var fråga om det. Mitt barn är mycket socialt och har många kompisar, han kan koncentrera sig och har inga problem att sitta stilla hemma, han har bra relationer med flera vuxna som han respekterar därför att de tar honom på allvar och möter honom som en människa snarare än ett barn, han har inga problem att följa regler i scouterna eller på träning – där han inte uppfattar reglerna som maktspel, godtyckliga eller dumma. Men detta såg inte skolan. Först förbryllade det mig att han var så annorlunda i skolan, jag kunde inte förstå att vi talade om samma barn. När jag såg ett teve-

inslag om särskild begåvning hos barn förstod jag plötsligt att detta kunde vara förklaringen. Jag insåg också att det aldrig skulle fungera att komma till skolan och säga ”problemet är bara att ni inte förstår hur smart min unge är” om jag inte hade papper på det. Ja, och så ville jag veta förstås.

Till saken hör också att mitt barn ett år före detta hade insjuknat i en autoimmun sjukdom som påverkade hjärnan – han är behandlad och helt symtomfri idag. Sjukdomen, som kallas PANDAS, kan obehandlad ge symtom som imiterar alla de kända psykiatriska diagnoserna. I samband med att mitt barn blev sjukt förstod jag att måste det vara så att jag också hade haft PANDAS (läs mer på www.pandasinfo.se), att det är förklaringen till att mina autistiska drag *helt* har växt bort med åren. Jag var dock mycket yngre när jag insjuknade och fick ingen behandling. Tror jag alltså att jag fick fel diagnos när jag fick en diagnos inom autismspektrum? Ja. Tror jag att förklaringen ligger i min höga begåvning? Nej, jag tror att det främst var PANDAS men att en del av de typiska särbegåvade dragen antagligen bidrog till att symtombilden likande autism.

Begåvning provocerar

För mig har det tagit många år men idag har jag ett nätverk av vänner och bekanta som är genuint intresserade av att reflektera och analysera, det ger en stark känsla av gemenskap.

Mitt yrke och mitt privatliv går in i vartannat och det är också berikande. Längre var det mycket svårt att hitta

människor som jag hade något gemensamt med och jag har mer än en gång upplevt att det är hotfullt för omgivningen med en mycket kunnig, begåvad och självständigt tänkande kvinna. (A), där slog Jante till och jag fick genast lust att tona ner det där men jag står emot.) Jag minns en man jag dejtade och som vid ett tillfälle utbrast lättat att ”äntligen en sak som jag kan som inte du kan!”. Jag minns hur jag tidigare har förminskat mig och låtsas att jag inte kan saker och hur jag trodde det var ett pris man måste betala för att ha relationer.

Att vi inte ”får” tala om begåvning tror jag är den avgjort viktigaste orsaken till att dessa barn blir sedda som problem. Särskilt begåvade barn som tvingas utvärda en undervisning på för låg nivå blir olydiga, bångstyriga i skolan. Begåvningen i sig är ofta också olydig och bångstyrig. Vi är självständiga kritiska tänkare – ofta mera lojala med vad som känns logiskt riktigt än med grupper, vilket betyder att vi inte följer strömmen och att vi tvärt kan byta åsikt när vi förstår att det finns bättre argument än de vi själva hade. Är det inte just sådana människor vårt samhälle behöver med de utmaningar vi står inför i framtiden? Har vi råd att låta de här barnen plåga sig igenom en tråkig skola för att komma ut på andra sidan skoltrötta, uppgivna och kanske med dåliga betyg?